

Maksymilian Pazdan

W oczekiwaniu na wejście w życie w Polsce konwencji rzymskiej z 1980 r.

Problemy Prawa Prywatnego Międzynarodowego 2, 9-28

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Maksymilian Pazdan

W oczekiwaniu na wejście w życie w Polsce konwencji rzymskiej z 1980 r.

1.

Dnia 19 czerwca 1980 r. państwa członkowskie EWG podpisały w Rzymie konwencję o prawie właściwym dla zobowiązań umownych¹. Konwen-

¹ W polskim piśmiennictwie na jej temat por. W. Popiołek: *Zobowiązania z umów w projekcie Konwencji Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej o prawie właściwym dla zobowiązań umownych i pozaumownych*. W: „Problemy Prawne Handlu Zagranicznego” [dalej: PPHZ]. T. 3. Komitet Redakcyjny. Katowice 1979, s. 133 i nast.; J. Skąpski: *Konwencja EWG z 19 czerwca 1980 r. o prawie właściwym dla zobowiązań umownych jako „model” dla regulacji międzynarodowego prawa obligacyjnego w prawach krajowych ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego*. „Kwartalnik Prawa Prywatnego” [dalej: KPP] 1994, z. 2, s. 187 i nast.; A. Całus: *Wybrane problemy wprowadzenia do systemów prawnych państw członkowskich Unii Europejskiej postanowień konwencji rzymskiej o prawie właściwym dla zobowiązań umownych*. PPHZ 1995, T. 18, s. 24 i nast.

W literaturze obcej por. w szczególności: O. Lando: *The EC Draft Convention on the Law applicable and non-contractual obligation*. „Rebels Zeitschrift” 1974, H. 1, s. 6 i nast.; J. Foyer: *L’avant-projet de Convention C.E.E. sur la loi applicable aux obligations contractuelles et non contractuelles*. „Journal du droit international” [dalej: JDI] 1976, s. 597 i nast.; Idem: *Entrée en vigueur de la Convention de Rome*. JDI 1991, s. 601 i nast.; H. Gaudemet-Tallon: *Le nouveau droit international privé européen des contrats*. „Revue trimestrielle de droit européen” [dalej: RTDE] 1981, N° 1, s. 9 i nast.; Eadem: *Entrée en vigueur de la Convention de Rome du 19 juin 1980 sur la loi applicable aux obligations contractuelles*. RTDE 1991, N° 4, s. 637 i nast.; P. Lagarde: *Le nouveau droit international privé des contrats après l’entrée en vigueur de la Con-*

cja ta weszła w życie 1 kwietnia 1991 r., po dokonaniu ratyfikacji przez siódme państwo członkowskie². Jest dostępna tylko dla państw członkowskich [dawniej: EWG, obecnie: Unii Europejskiej]. Doceniając wagę konwencji, państwa członkowskie (EWG) w deklaracji wspólnej z 19 czerwca 1980 r. wyraziły opinię, że każde państwo, które stanie się członkiem Wspólnot Europejskich, przystąpi do konwencji (pkt III).

Państwa, które członkostwo w Unii uzyskały w dniu 1 maja 2004 r., wolę przystąpienia do konwencji rzymskiej potwierdziły w art. 5 ust. 2 aktu określającego warunki ich przystąpienia do UE oraz dostosowań w traktatach stanowiących podstawę UE³.

Przystąpienie do konwencji rzymskiej dziesięciu nowych państw członkowskich przewiduje konwencja akcesyjna, otwarta do podpisu na posiedzeniu Rady Ministrów Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych UE w dniu 14 kwietnia 2005 r. w Luksemburgu. Konwencja ta określa również przystąpienie tych państw do pierwszego i drugiego protokołu w sprawie wykładni konwencji rzymskiej⁴.

W myśl art. 5 ust. 1 konwencji akcesyjnej, wchodzi ona w życie (w stosunku do państw, które ją ratyfikowały) pierwszego dnia trzeciego miesiąca następującego po złożeniu drugiego dokumentu ratyfikacyjnego. W stosunku do każdego kolejnego państwa (strony konwencji) wejdzie w życie pierwszego dnia trzeciego miesiąca następującego po złożeniu przez nie dokumentu ratyfikacyjnego.

vention de Rome du 19 juin 1980. „Revue critique de droit international privé” [dalej: RCDIP] 1991, s. 287 i nast.; D. Martiny: Das Römische Vertragsrechtsübereinkommen vom 19. Juni 1980. „Zeitschrift für Europäisches Privatrecht” 1993, s. 298–305; E. Jayme, Ch. Kohler: L’interaction des règles de conflit contenues dans le droit dérivé de la Communauté européenne et des conventions de Bruxelles et de Rome. RCDIP 1995, N° 1, s. 9 i nast.; D. Czernich, H. Heiss, K. Nemeth: EVÜ. Das Europäische Schuldvertragsübereinkommen. Wien 1999, s. 1 i nast.; C. Kessedjian: La Convention de Rome du 19 juin 1980 sur la loi applicable aux obligations contractuelles – Vingt ans après. In: Private Law in the International Arena. The Hague, Liber Amicorum Kurt Siehr, 2000, s. 329 i nast.; Ph.-E. Partsch: Le droit international privé européen. De Rome à Nice. Bruxelles 2003, s. 175 i nast.

² Państwem tym było Zjednoczone Królestwo Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej.

³ Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864.

⁴ Oba protokoły weszły w życie w dawnych państwach członkowskich UE 1 sierpnia 2004 r. (protokół pierwszy nie wszedł jednak w życie w Irlandii). Warto nadmienić, iż wejście w życie protokołu pierwszego było sprzężone z wejściem w życie protokołu drugiego (art. 6 ust. 1 protokołu pierwszego). Ratyfikacja mająca miejsce po wejściu w życie protokołu pierwszego rodzi skutki od pierwszego dnia trzeciego miesiąca następującego po złożeniu dokumentu ratyfikującego (z zastrzeżeniem, iż przyjęcie konwencji rzymskiej przez dane państwo stało się skuteczne).

W dniu 9 listopada 2006 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej podpisał ustawę⁵ z dnia 22 września 2006 r. o ratyfikacji konwencji o przystąpieniu Republiki Czeskiej, Republiki Estońskiej, Republiki Cypryjskiej, Republiki Łotewskiej, Republiki Litewskiej, Republiki Węgierskiej, Republiki Malty, Rzeczypospolitej Polskiej, Republiki Słowenii i Republiki Słowackiej do konwencji o prawie właściwym dla zobowiązań umownych, otwartej do podpisu w Rzymie w dniu 19 czerwca 1980 r., oraz do pierwszego i drugiego protokołu w sprawie jej wykładni przez Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich. Ustawa ta weszła w życie 5 grudnia 2006 r.⁶ Upoważniła Prezydenta RP do ratyfikacji wspomnianej konwencji.

W chwili powstawania tego tekstu znajdujemy się w okresie oczekiwania na dalsze zdarzenia prowadzące do wejścia w życie w Polsce konwencji rzymskiej z 1980 r. i protokołów dotyczących jej wykładni. Niewykluczone, że gdy artykuł się ukaże, wspomniane akty legislacji międzynarodowej stanowią już będą część porządku prawnego obowiązującego w Polsce. Główne tego następstwa zasługują na uwagę, dlatego będą im poświęcone dalsze wywody.

2.

Zakres zastosowania konwencji rzymskiej określa jej art. 1 ust. 1. Przepis ten stanowi, że konwencję stosuje się do zobowiązań umownych w stanach faktycznych, które wykazują związek z prawem różnych państw. Chodzi tu o związek prowadzący do kolizji różnych systemów prawnych w przestrzeni (por. art. 1 ust. 1 wersji francuskiej), co stwarza konieczność wyboru pomiędzy prawami różnych państw (por. wersję angielską art. 1 ust. 1). Chodzi tu więc o zobowiązania umowne (choć tego wyraźnie nie stwierdzono) o charakterze międzynarodowym⁷.

⁵ Projekt ustawy ratyfikacyjnej został wniesiony do Sejmu przez rząd RP w dniu 3 kwietnia 2006 r. (Druk nr 475).

⁶ Dz.U. 2006, nr 208, poz. 1533.

⁷ Por. J. Skąpski: *Konwencja EWG...*, s. 192. Na temat wieloznaczności kryterium międzynarodowości por. J. Skąpski: *Międzynarodowy charakter umowy sprzedaży*. W: „*Studia Iuridica Silesiana*”. T. 5 (zeszyt dedykowany Profesorowi Mieczysławowi Sośniakowi). Red. M. Paźdzan. Katowice 1979, s. 210 i nast.; K. Nemeth, in: D. Czernich, H. Heiss, K. Nemeth: *EVÜ...*, s. 13.

Zobowiązań umownych w stanach faktycznych powiązanych w całości z obszarem jednego tylko państwa dotyczy jedynie art. 3 ust. 3 konwencji. Stwarza on podstawę do nadania „wyborowi” przez strony prawa obcego w sytuacji tego rodzaju charakteru materialnoprawnego wskazania regulacji prawnej⁸. Prawo obce (wskazane przez strony) znajduje w takim przypadku zastosowanie jedynie w granicach przysługującej stronom swobody kontraktowej. Jego stosowanie nie może naruszać przepisów bezwzględnie wiążących prawa, któremu dane zobowiązanie umowne podlega.

Granice swobody kontraktowej wyznacza oczywiście to prawo, o które w danym przypadku chodzi. Punkt widzenia na tę granicę przyjęty w prawie obowiązującym w siedzibie sądu lub w prawie obcym, które zostało wskazane przez strony, nie ma tu żadnego znaczenia. Rozstrzygające znaczenie ma więc w tym zakresie prawo państwa, z którym w całości powiązany jest dany stan faktyczny.

Pojęciu zobowiązań umownych w rozumieniu art. 1 ust. 1 konwencji rzymskiej należy nadać autonomiczne znaczenie ustalane z zastosowaniem metody kwalifikacji nazywanej metodą funkcjonalną⁹. Pożądane jest przy tym dążenie do jednolitej wykładni i stosowania przepisów konwencji we wszystkich państwach członkowskich z uwzględnieniem międzynarodowego charakteru tych przepisów (art. 18 konwencji). Sędziowie poszczególnych państw członkowskich nie są więc – przy ustalaniu treści pojęcia zobowiązań umownych na tle konwencji – skrępowani konstrukcjami przyjmowanymi we własnym prawie merytorycznym. Takie skrępowanie byłoby wielce szkodliwe dla wykładni i stosowania przepisów konwencji.

Jednakże w sposób ostateczny o charakterze prawnym danego stanu faktycznego – już na etapie stosowania prawa właściwego – decyduje to prawo. Według jego postanowień należy rozstrzygać, czy oceniany stan faktyczny jest stosunkiem prawnym, oraz czy jest umownym stosunkiem zobowiązaniowym. Wywrze to wpływ na końcowy efekt zastosowania prawa właściwego. Ta ostateczna ocena nie może być brana pod uwagę przy dokonywaniu kwalifikacji w trakcie poszukiwania prawa właściwego, bo jest wtedy jeszcze nieznaną. Nie może też stać się podstawą odmowy zastosowania prawa właściwego tylko z tego powodu, iż jest ona odmienna

⁸ Więcej na temat tej konstrukcji por. M. Pazdan: *Materialnoprawne wskazanie a kolizyjnoprawny wybór prawa*. PPHZ 1995, T. 18, s. 105 i nast.

⁹ Por. J. Skąpski: *Konwencja EWG...*, s. 192; D. Martiny: *Einseitige verpflichtende Rechtsgeschäfte und Gewinsusagen in Internationalen Privat- und Prozessrecht*. W: *Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa Profesora Maksymiliana Pazdana*. Red. L. Ogiegło, W. Popiołek, M. Szpunar. Kraków 2005, s. 192; K. Siehr: *Internationale Privatrecht in der Europäischen Union*. W: *Rozprawy prawnicze...*, s. 296.

od tej wcześniejszej, dokonanej w czasie ustalania zakresu zastosowania normy kolizyjnej.

Tylko częściowo wykorzystać można w rozważanym zakresie doświadczenia płynące z orzecznictwa ETS, związane z wykładnią art. 5 pkt 1 konwencji brukselskiej o jurysdykcji, uznawaniu i wykonywaniu orzeczeń sądów w sprawach cywilnych i handlowych z 1968 r.¹⁰ Zastosowana może być głównie ogólna idea opierania się na metodzie kwalifikacji autonomicznej. Nie wydaje się natomiast, by można było bezkrytycznie przejąć całość orzecznictwa. Inne są bowiem cele norm jurysdykcyjnych, a inne norm określających prawo właściwe. Zakresem zastosowania konwencji rzymskiej nie można obejmować wprost zobowiązań z jednostronnych czynności prawnych, choć bywały one zaliczane do zakresu zastosowania normy jurysdykcyjnej miarodajnej dla zobowiązań umownych¹¹. Nie wyklucza to jednak uciekania się do stosowania w odniesieniu do zobowiązań z jednostronnych czynności prawnych postanowień konwencji rzymskiej w drodze analogii w tych państwach, w których w zakresie tych zobowiązań istnieje luka¹².

W polskiej ustawie z 1965 r. właściwość prawa dla zobowiązań z jednostronnych czynności prawnych jest uregulowana w oddzielnym przepisie (art. 30). Nie jest to jednak przepis samowystarczalny. Nakazuje on bowiem do zobowiązań z jednostronnych czynności prawnych stosować odpowiednio przepisy o prawie właściwym dla zobowiązań umownych.

Po wejściu w życie konwencji rzymskiej pojawi się dylemat, czy przy poszukiwaniu prawa właściwego dla zobowiązań z jednostronnych czynności prawnych należy w dalszym ciągu na podstawie art. 30 stosować odpowiednio przepisy art. 25–29 ustawy z 1965 r., czy też art. 30 ustawy z 1965 r. upoważnia do stosowania postanowień konwencji rzymskiej.

Wydaje się, że wejście w życie konwencji rzymskiej nie powinno zmieniać samoczynnie kolizyjnoprawnej regulacji zobowiązań umownych. Dzięki art. 30 ustawy z 1965 r. zachowają więc znaczenie przepisy art. 25–29 tej ustawy.

Przedstawione tu wątpliwości nie powstaną, jeśli wejściu w życie konwencji rzymskiej towarzyszyć będzie wejście w życie nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym. W projekcie ustawy znajduje się bowiem samowystarczalna regulacja zobowiązań z jednostronnych czynności prawnych. W myśl art. 32 ust. 1 projektu, „zobowiązanie wynikające

¹⁰ Por. wyczerpujące informacje o tej judykaturze K. S z n a j d e r: *Jurysdykcja szczególna w zakresie zobowiązań umownych (art. 5 pkt 1 Rozporządzenia nr 44/2001 i art. 5 pkt 1 Konwencji luganskiej z 1988 r.)*. Katowice 2007, s. 61 i nast.

¹¹ Por. Wyrok ETS z 20.01.2005 r., Nr C-27/02 Engler/Janus Versand GmbH, w którym roszczenia z przyrzeczenia publicznego objęto zakresem art. 5 pkt 1 konwencji brukselskiej.

¹² Por. D. Martiny: *Einseitige...*, s. 192 i 193.

z jednostronnej czynności prawnej podlega prawu wybranemu przez osobę dokonującą tej czynności. Od chwili gdy obie strony takiego zobowiązania są zindywidualizowane, wybór prawa, jego zmiana lub uchylenie wymagają porozumienia obu stron tego stosunku”. Zgodnie z art. 32 ust. 2, „w razie braku wyboru prawa do zobowiązania z jednostronnej czynności prawnej stosuje się prawo państwa, w którym osoba dokonująca czynności prawnej ma miejsce zwykłego pobytu albo siedzibę. Jeżeli z okoliczności wynika, że zobowiązanie pozostaje w ściślejszym związku z prawem innego państwa, stosuje się prawo tego państwa”.

3.

Listę wyłączeń z zakresu zastosowania konwencji rzymskiej określa art. 1 ust. 2. Nie umieszczono wśród nich umowy darowizny, z czego należy wnosić, iż umowa ta zasadniczo objęta jest zakresem zastosowania konwencji¹³. W przypadku darowizn między małżonkami nieuniknione są jednak kłopoty związane z rozgraniczeniem statutu kontraktowego i statutu majątkowych stosunków małżeńskich (stosunki te, na mocy art. 1 ust. 2 pkt b, wyłączone są z zakresu zastosowania konwencji).

4.

Konwencja rzymska nie określa prawa właściwego dla praw rzeczowych i posiadania oraz dla praw własności intelektualnej. Jej zakresem objęte są jednak umowy zobowiązujące do przeniesienia własności, innych praw rzeczowych lub posiadania oraz innych umów zobowiązujących dotyczących stosunków prawnorzeczowych. W jej postanowieniach należy też szukać wskazówek przy ustalaniu prawa właściwego dla umów zobowią-

¹³ Por. K. Nemeth, in: D. Czernich, H. Heiss, K. Nemeth: *EVÜ...*, s. 13 oraz D. Czernich, *ibidem*, s. 99.

zujących z dziedziny prawa własności intelektualnej. Odnieść to należy także do umów licencyjnych oraz umów *know-how*.

Postanowienia konwencji rzymskiej nie wskazują oczywiście statutu deliktowego, ani też prawa właściwego dla zobowiązań z innych zdarzeń niż czynności prawne i delikty.

Przepis art. 10 ust. 1 pkt e konwencji rzymskiej zmusza do przeprowadzenia zabiegów rozgraniczających zakres zastosowania statutu kontraktowego (ustalonego na podstawie postanowień konwencji) oraz statutu bezpodstawnego wzbogacenia (nienależnego świadczenia).

5.

Doniosłe konsekwencje dotyczące zakresu zastosowania konwencji rzymskiej przynosi jej art. 2. W myśl tego przepisu, prawo wskazane przez konwencyjne normy kolizyjne stosuje się także wówczas, gdy nie jest to prawo państwa będącego stroną konwencji. Z tego dedukowany jest wniosek o uniwersalnym charakterze jednolitych przepisów kolizyjnych mieszczących się w konwencji¹⁴. Znajdują one zastosowanie nie tylko do zobowiązań umownych powiązanych z różnymi państwami konwencyjnymi lub powiązanych z państwem konwencyjnym i państwem niebędącym stroną konwencji, lecz także do zobowiązań umownych powiązanych z różnymi państwami niebędącymi stronami konwencji rzymskiej. Innymi słowy, postanowienia konwencji rzymskiej (w zakresie swej regulacji) wyłączają zastosowanie krajowych norm kolizyjnych dotyczących tych samych materii. Mają więc pierwszeństwo przed krajowym prawem prywatnym międzynarodowym.

Wejście w życie konwencji rzymskiej wyłączy zatem stosowanie ustawy z 12 listopada 1965 r. o prawie prywatnym międzynarodowym¹⁵ (nazywanej dalej ustawą z 1965 r.) w zakresie objętym zasięgiem konwencji. Dojdzie więc do wyłączenia zastosowania art. 25–29 ustawy z 1965 r. przy poszukiwaniu prawa właściwego dla zobowiązań umownych objętych za-

¹⁴ Por. M. Giuliano, P. Lagarde: *Rapport concernant la convention sur la loi applicable aux obligations contractuelles*. „Journal officiel des Communautés européennes” 1980 C 282.

¹⁵ Dz.U. nr 46, poz. 290, zm.: Dz.U. 1995, nr 83, poz. 417 oraz Dz.U. 1999, nr 52, poz. 532.

kresem zastosowania konwencji rzymskiej. Wypada jeszcze raz przypomnieć, że konwencja nie obejmuje wszystkich zobowiązań umownych (por. wyłączenia z art. 1 ust. 2 i 3). Archaiczne kolizyjnoprawne uregulowanie zobowiązań umownych ustawy z 1965 r. pozostanie zatem w mocy także po wejściu w życie konwencji w odniesieniu do umów nieobjętych regulacją konwencyjną. Twórcy projektu nowej polskiej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym¹⁶ starają się temu zapobiec przez umieszczenie w projekcie przepisu (art. 3 zd. 2) odsyłającego do konwencji rzymskiej i nakazującego odpowiednie stosowanie art. 3–15 konwencji do zobowiązań umownych wyłączonych z zakresu jej zastosowania (chyba że przepis szczególny stanowi inaczej). Usunęłyby to potrzebę oddzielnego unormowania w przyszłej ustawie właściwości prawa dla umów pozostających poza zakresem zastosowania konwencji. Zapobiegłoby też konieczności utrzymania w mocy ustawy z 1965 r. w odniesieniu do tych ostatnich umów.

6.

Po wejściu w życie konwencji rzymskiej nie będzie można stosować norm kolizyjnych wskazujących prawo właściwe dla zobowiązań umow-

¹⁶ Projekt w wersji z 9 października 2006 r. został ogłoszony w „Problemach Prawa Prywatnego Międzynarodowego” [dalej: PPPM]. T. 1. Red. M. Pazdan. Katowice 2007, s. 115–131. W tekście posługuje się projektem w wersji z 27 stycznia 2007 r., która niewiele zresztą różni się od wersji z 9 października 2006 r. Projekt spotkał się już z wypowiedziami w doktrynie. Por. A. Mączyski: *Polskie prawo prywatne międzynarodowe u progu XXI wieku*. W: *Prawo w XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych PAN*. Warszawa 2006, s. 564 i nast.; K. Zawada: *O projekcie nowej kodyfikacji prawa prywatnego międzynarodowego*. KPP 2006, z. 4, s. 1084 i nast.; M. Pazdan: *O projekcie nowej ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*. PPPM 2007, T. 1, s. 11 i nast.; Idem: *Przeniesienie własności nieruchomości w projekcie ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*. W: *Nowoczesny notariat w bezpiecznym państwie. III Kongres Notariuszy Rzeczypospolitej Polskiej*. Red. R. Sztuk. Warszawa–Kluczbork 2006, s. 289 i nast.; Idem: *Dylematy towarzyszące kodyfikacji polskiego prawa prywatnego międzynarodowego*. W: *W kierunku europejskiego prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Jerzemu Rajskiemu*. Red. A. Brzozowski, W. Kocot, K. Michałowska. Warszawa 2007, s. 459 i nast.; J. Pazdan: *Pełnomocnictwo w projekcie ustawy o prawie prywatnym międzynarodowym*. W: *Nowoczesny notariat...*, s. 277 i nast.; M. Szydło: *Statut personalny osób prawnych w projekcie nowej ustawy – Prawo prywatne międzynarodowe*. KPP 2007, z. 1, s. 155 i nast.

nych zamieszczonych w prawie lotniczym (art. 13 ustawy z 3 lipca 2002 r.)¹⁷ i w kodeksie morskim¹⁸ (art. 359). Konwencja rzymska nie wyłącza bowiem z zakresu swego zastosowania stosunków umownych związanych z transportem lotniczym lub morskim ani też umów o budowę statku.

7.

W konwencji rzymskiej znajduje się unormowanie właściwości prawa dla stosunków pracy (art. 6). Z chwilą jej wejścia w życie utracą więc rację bytu nie tylko art. 32 i 33 ustawy z 1965 r., ale nadto art. 6 kodeksu pracy, art. 2 ustawy z dnia 23 maja 1991 r. o pracy na morskich statkach handlowych¹⁹ oraz art. 10 prawa lotniczego.

Nie wyklucza to starań o wprowadzenie do przygotowywanego w ramach Unii Europejskiej rozporządzenia o prawie właściwym dla zobowiązań umownych (tzw. Rzym I)²⁰, które ma zastąpić w przyszłości konwencję rzymską, obok ogólnej kolizyjnoprawnej regulacji stosunków pracy, postanowienia szczególnego obejmującego stosunki pracy na statkach handlowych. To postanowienie szczególnie mogłoby odwołać się do łącznika charakterystycznego dla stosunków morskich, a mianowicie do łącznika bandery. Stosunki pracy na statkach handlowych podlegałyby – w razie braku wyboru prawa – prawu państwa bandery statku. Ułatwiłoby to poszukiwanie prawa właściwego dla tych ostatnich stosunków.

¹⁷ Dz.U. 2006, nr 100, poz. 696 i nr 104, poz. 708.

¹⁸ Ustawa z 18 września 2001 r., Dz.U. nr 138, poz. 1545, zm.: Dz.U. 2002, nr 41, poz. 365; Dz.U. 2003, nr 229, poz. 2277; Dz.U. 2004, nr 93, poz. 895, nr 173, poz. 1808; Dz.U. 2005, nr 155, poz. 1298.

¹⁹ Dz.U. nr 61, poz. 258, zm.: Dz.U. 1994, nr 113, poz. 547; Dz.U. 1998, nr 113, poz. 717; Dz.U. 2000, nr 109, poz. 1156; Dz.U. 2002, nr 240, poz. 2060; Dz.U. 2003, nr 229, poz. 2277 oraz Dz.U. 2004, nr 96, poz. 959.

²⁰ Projekt z 15 grudnia 2005 r., COM 2005/0261 (COD).

8.

W myśl art. 20, konwencja rzymska nie uchybia stosowaniu przepisów, które w kwestiach szczególnych rozstrzygają kolizje praw w przestrzeni w zakresie zobowiązań umownych i które są lub mogą być w przyszłości zamieszczone w aktach normatywnych organów UE lub w wydanych w wykonaniu tych aktów przepisach prawa krajowego.

Po wejściu w życie konwencji pozostaną więc w mocy przepisy kolizyjne zamieszczone w aktach normatywnych prawa wewnętrznego stanowiących implementację dyrektyw wspólnotowych. Chodzi zwłaszcza o przepisy chroniące konsumentów²¹. Oto ich przykłady: art. 17 ustawy z 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny²², art. 11b ust. 1 ustawy z 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych²³, art. 9 i 10 ustawy z 13 lipca 2000 r. o ochronie nabywców prawa korzystania z budynku lub

²¹ Piśmiennictwo polskie na ten temat jest dość bogate. Por.: M. Jagielska: *Ochrona konsumenta jako zagadnienie kodyfikacyjne w prawie prywatnym międzynarodowym*. KPP 2000, z. 3, s. 639–651; E. Łętowska: *Ustawa o ochronie niektórych praw konsumentów*. Warszawa 2001; M. Pazdan, M. Szpunar: *Conflict of laws rules in Polish consumer protection laws*. In: *The evaluation of the new Polish legislation in the matter of consumer protection from the European perspective*. Red. M. Kępiński. Poznań 2002, s. 109–118; P. Mostowik: *Kolizyjnoprawne problemy dostosowania prawa polskiego do dyrektyw Unii Europejskiej*. Cz. 1. „Rejent” 2002, nr 7, s. 107–124; Cz. 2. „Rejent” 2002, nr 9, s. 59–78; M. Mataczyński: *Przepisy wymuszające swoje zastosowanie w polskim prawie konsumenckim*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2003, z. 3, s. 41–54; E. Łętowska: *Europejskie prawo umów konsumenckich*. Warszawa 2004; M. Lijowska: *O kolizyjnoprawnych problemach dostosowania prawa polskiego do europejskiego prawa ochrony konsumenta*. KPP 2004, z. 1, s. 137–170; A. Kozioł: *Kolizyjnoprawne aspekty sprzedaży konsumenckiej*. „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2004, nr 6, s. 8–12; *Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich*. Red. E. Łętowska, K. Osajda. Warszawa 2004; J. Gołaczyński: *Kolizyjne aspekty umów zawieranych z udziałem konsumentów*. W: *Zawieranie i wykonywanie umów*. Red. E. Gniewek. Wrocław 2004, s. 47–61; M. Lijowska: *Instrumenty kolizyjnoprawnej ochrony konsumenta a przepisy koniecznego zastosowania*. KPP 2006, z. 2, s. 423 i nast.; Eadem: *Zakaz obejścia prawa jako instrument kolizyjnoprawnej ochrony konsumenta?* KPP 2006, z. 4, s. 999 i nast.

Na temat timesharingu por. B. Fuchs: *Timesharing w prawie prywatnym międzynarodowym*. W: „Gdańskie Studia Prawnicze”. T. 5. *Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Profesora Kazimierza Kruczalaka*. Gdańsk 1999, s. 89–105; Eadem: *Timesharing w obrocie międzynarodowym (aspekty kolizyjnoprawne)*. „Rejent” 2001, nr 7–8, s. 60–81.

²² Dz.U. nr 22, poz. 271 z późn. zm.

²³ Dz.U. 2001, nr 55, poz. 578 z późn. zm.

pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku²⁴, art. 17 ustawy z 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim²⁵.

9.

Wskazówkę w sprawie stosunku konwencji rzymskiej do innych konwencji formułuje art. 21. W myśl tego przepisu, wejście w życie konwencji rzymskiej nie uchybia stosowaniu innych konwencji, których stroną jest lub stanie się w przyszłości Polska.

Pojawia się pytanie o stosunek konwencji rzymskiej do konwencji wiedeńskiej o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów z 1980 r., której stroną od 10 lat jest Polska²⁶. Konwencja ta zawiera wprawdzie głównie regulację merytorycznoprawną umowy sprzedaży. Spotkać w niej można jednak również postanowienia o kolizyjnoprawnym charakterze (por. art. 1 ust. 1 pkt b, art. 4 lub art. 7 ust. 2). Nasuwa się pytanie o stosowanie tych postanowień po wejściu w życie konwencji rzymskiej. Jest ono o tyle kłopotliwe, że w myśl art. 90 konwencji wiedeńskiej, nie ma ona pierwszeństwa przed jakimkolwiek porozumieniem międzynarodowym (już obowiązującym lub takim, które zacznie obowiązywać w przyszłości), które zawiera postanowienia dotyczące spraw regulowanych przez tę konwencję (z zastrzeżeniem, iż chodzi o sytuację, gdy strony mają swe siedziby handlowe w państwach, będących stronami takiego porozumienia).

Wydaje się, że w przypadku sprzedaży międzynarodowej podlegającej konwencji wiedeńskiej pierwszeństwo – przy poszukiwaniu miarodajnej regulacji – należy przyznać postanowieniom tej konwencji²⁷. W przeważającej mierze jest to – o czym już była mowa – regulacja merytorycznoprawna. Jest

²⁴ Dz.U. nr 74, poz. 855 z późn. zm.

²⁵ Dz.U. nr 100, poz. 1081 z późn. zm. Rozwiązanie przyjęte w tekście jest poprawne przy założeniu, iż art. 17 ustawy z 2001 r. o kredycie konsumenckim może być traktowany jako przepis ustanawiający bardziej rygorystyczny środek ochrony konsumenta niż środki przewidziane w dyrektywie Rady Wspólnot Europejskich z 22 grudnia 1986 r.; dyrektywa zezwala bowiem na ustanowienie w prawie krajowym bardziej rygorystycznych środków ochrony konsumenta niż przewidziane w jej postanowieniach.

²⁶ Por. Oświadczenie rządowe z 25 października 1996 r. Dz.U. 1997, nr 45, poz. 286 i 287.

²⁷ Por. M. P a z d a n, w: *Konwencja wiedeńska o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów. Komentarz*. Red. M. P a z d a n, Kraków 2001, s. 58 i nast. oraz 735 i nast.

to jednak regulacja niepełna (por. art. 4 konwencji wiedeńskiej)²⁸. Prawo właściwe dla kwestii nieobjętych zakresem regulacji konwencji wiedeńskiej ustalać należy, używając norm kolizyjnych miarodajnych dla kwestii, o jakie chodzi. Poszukiwanie statutu kontraktowego stosowanego pomocniczo do umowy sprzedaży podlegającej konwencji wiedeńskiej w państwach-stronach konwencji rzymskiej powinno następować z zastosowaniem jej postanowień.

Podobnie też zwrot „normy prawa prywatnego międzynarodowego” użyty w art. 1 ust. 1 pkt b konwencji wiedeńskiej w państwach, które są stronami konwencji rzymskiej, oznacza po prostu postanowienia konwencji rzymskiej.

10.

Przepisy szczególne regulujące właściwość prawa dla zobowiązań umownych znajdują się w wielu konwencjach bilateralnych podpisanych przez Polskę.

Przewidują one dla stosunków dotyczących nieruchomości generalną właściwość prawa państwa będącego stroną konwencji, na obszarze którego nieruchomość jest położona²⁹. Tylko w niektórych konwencjach podkreślono wyraźnie, iż odnosi się to także do zobowiązań umownych dotyczących

²⁸ Na temat art. 4 konwencji wiedeńskiej por. M. P a z d a n, w: *Konwencja wiedeńska...*, s. 88 i nast.; K. Ż a r n o w i e c: *Ważność umów podlegających konwencji Narodów Zjednoczonych o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów*. KPP 2006, z. 2, s. 341 i nast.

²⁹ Rozwiązanie takie przyjęto w: art. 35 umowy z Federacją Rosyjską z 16.09.1996 r. (Dz.U. 2002, nr 83, poz. 750), art. 32 umowy z Ukrainą z 24.05.1993 r. (Dz.U. 1994, nr 96, poz. 465), art. 45 ust. 1 umowy z Węgrami z 6.03.1959 r. (Dz.U. 1960, nr 8, poz. 54), częściowo zmienionej 18.09.1980 r. (Dz.U. 1982, nr 5, poz. 32), art. 40 umowy z Rumunią, art. 46 umowy z Bułgarią z 4.12.1961 r. (Dz.U. 1963, nr 27, poz. 88), zmienionej 27.06.1980 r. (Dz.U. 1981, nr 10, poz. 43), art. 33 umowy z b. Jugosławią z 6.02.1960 r. (Dz.U. 1963, nr 27, poz. 162), która zachowała moc prawną w naszych stosunkach ze Słowenią, Chorwacją, Macedonią, Serbią i Czarnogórą, art. 36 umowy z b. Czechosłowacją z 21.12.1987 r. (Dz.U. 1989, nr 39, poz. 210), mającej moc prawną w stosunkach pomiędzy Polską i Republiką Czeską oraz Polską i Republiką Słowacką, art. 36 umowy z Republiką Litewską z 26.01.1993 r. (Dz.U. 1994, nr 35, poz. 130), art. 38 umowy z Republiką Łotewską z 23.02.1994 r. (Dz.U. 1995, nr 110, poz. 534), art. 36 umowy z Republiką Białorusi z 26.10.1994 r. (Dz.U. 1995, nr 128, poz. 619), art. 37 umowy z Republiką Estońską z 27.11.1998 r. (Dz.U. 2000, nr 5, poz. 49 i 50).

nieruchomości³⁰. Jednakże również bez tego zaznaczenia należy przyjąć, iż generalna reguła odnosząca się do stosunków dotyczących nieruchomości obejmuje nie tylko kwestie praworzeczowe, lecz również zobowiązania dotyczące nieruchomości. Oznacza to, że w świetle postanowień konwencji bilateralnych, poddających stosunki dotyczące nieruchomości prawu państwa-strony konwencji, na obszarze którego nieruchomość jest położona, wybór prawa dla zobowiązań umownych dotyczących nieruchomości jest niedopuszczalny. Zwraca też uwagę wąski zasięg właściwości *legis rei sitae* wynikającej z postanowień konwencji. Odnosi się ona wyłącznie do sytuacji, gdy nieruchomość położona jest na obszarze państwa konwencyjnego. Nie obejmuje zaś nieruchomości położonych na obszarze państwa trzeciego, jeśli nawet transakcji dokonują między sobą obywatele państw będących stronami konwencji bilateralnej.

W wielu konwencjach bilateralnych, których stroną jest Polska, znajdują się postanowienia regulujące właściwość prawa dla zobowiązań umownych. Z reguły skonstruowane są według następującego schematu: zobowiązania umowne (zobowiązania ze stosunków umownych) podlegają prawu tego państwa, będącego stroną konwencji, na którego terytorium umowa została zawarta, chyba że uczestnicy stosunku zobowiązaniowego poddadzą ten stosunek wybranemu przez siebie prawu³¹.

Wydaje się, iż wybrane – na podstawie omawianych postanowień konwencyjnych – może być także prawo państwa trzeciego (dopuszczalny jest więc wybór nieograniczony). Jednakże właściwość *legis loci contractus*, następująca w razie braku wyboru prawa właściwego, odnosi się wyłącznie do przypadków, gdy umowę zawarto na obszarze państwa konwencyjnego. W pozostałych przypadkach odszukanie prawa właściwego nastąpi na podstawie norm powszechnego prawa prywatnego, obowiązujących w danym państwie konwencyjnym. Dotyczy to także umów zawartych przez obywateli państw-stron konwencji bilateralnej na obszarze państwa trzeciego.

Od przedstawionego schematu odbiegają unormowania znajdujące się w konwencjach podpisanych przez Polskę z Bułgarią, Węgrami i Federacją Rosyjską. Przepis art. 47 ust. 1 konwencji polsko-bułgarskiej, dotyczący zobowiązań umownych, obejmuje umowy zawierane między sobą przez osoby fizyczne oraz umowy osób fizycznych z osobami prawnymi, pomija zaś umowy zawierane między osobami prawnymi. Jeszcze węższy został zakres

³⁰ Por. art. 47 ust. 1 konwencji polsko-bułgarskiej; w niektórych jednak tylko co do najmu i dzierżawy, por. np. art. 45 konwencji polsko-węgierskiej i art. 33 konwencji polsko-jugosłowiańskiej.

³¹ Por.: art. 38 ust. 1 umowy z Estonią, art. 34 ust. 1 umowy z b. Jugosławią, art. 41 ust. 1 umowy z Rumunią, art. 37 ust. 1 umowy z b. Czechosłowacją, art. 37 ust. 1 umowy z Litwą, art. 38 ust. 1 umowy z Białorusią, art. 39 ust. 1 umowy z Łotwą, art. 33 ust. 1 umowy z Ukrainą.

normy kolizyjnej z art. 45A ust. 1 i 2 konwencji polsko-węgierskiej, która obejmuje jedynie umowy zawierane przez obywateli państw-stron konwencji, co oznacza, iż zakresem tej normy objęte są wyłącznie umowy obligacyjne zawierane między sobą przez osoby fizyczne, poza zakresem regulacji konwencyjnej pozostają zaś umowy obligacyjne zawierane przez osoby fizyczne z osobami prawnymi oraz przez osoby prawne z osobami prawnymi.

W kwestiach nieuregulowanych w konwencjach bilateralnych znajdują zastosowanie normy kolizyjne powszechnego prawa prywatnego międzynarodowego (w państwach będących stronami konwencji rzymskiej będą to normy tej konwencji).

Unormowanie znacznie odbiegające od zaprezentowanego schematu znalazło się w art. 36 ust. 1 konwencji z Federacją Rosyjską. W przepisie tym ustanowiono następujące reguły: a) zobowiązanie ze stosunków umownych podlega prawu tego państwa, które zostanie wybrane przez strony, b) w razie braku wyboru prawa stosuje się prawo tej strony konwencji, na której terytorium ma miejsce zamieszkania, siedzibę lub gdzie została utworzona strona stosunku umownego, która spełnia świadczenie mające podstawowe znaczenie z uwagi na treść zobowiązania, c) do umowy o utworzeniu przedsiębiorstwa stosuje się prawo tej strony konwencji, na której terytorium przedsiębiorstwo ma być utworzone.

Ze względu na treść art. 21 konwencji rzymskiej wszystkie wymienione konwencje bilateralne pozostaną w mocy po wejściu w życie w Polsce konwencji rzymskiej. Dotyczy to także konwencji bilateralnych podpisanych z państwami, które w tym czasie co Polska lub nieco później uzyskały członkostwo w Unii Europejskiej i które już przystąpiły lub w najbliższym czasie przystąpią do konwencji rzymskiej.

Wydaje się, że sytuacja ta powinna czym prędzej ulec zmianie. Należy oczekiwać uchylecia w drodze dwustronnych porozumień tych postanowień konwencji bilateralnych, które konkurują z konwencją rzymską. Przemawiają za tym po pierwsze walory rozwiązań przyjętych w konwencji rzymskiej, po drugie zaś – korzyści płynące z faktu ujednoczenia w ramach Unii Europejskiej kolizyjnoprawnej regulacji zobowiązań umownych.

11.

Dla przedstawicieli praktyki interesujące mogą być nowości w mechanizmie określania prawa właściwego dla zobowiązań umownych, które po-

jawia się z chwilą wejścia w życie w Polsce konwencji rzymskiej. Tym nowościami są poświęcone dalsze wywody.

W pierwszym rzędzie nowości dotyczą wyboru prawa właściwego. Z art. 3 konwencji rzymskiej wynika, iż dopuszczalny jest wybór nieograniczony. Strony mogą więc wybrać także prawo państwa, które nie pozostaje w jakimkolwiek związku ze stosunkiem zobowiązaniowym, dla którego wybór następuje, a także prawo państwa niebędącego stroną konwencji rzymskiej. W dalszym ciągu jednak (tak jak na podstawie art. 25 § 1 ustawy z 1965 r.) wybrać będzie można jedynie prawo obowiązujące w określonym państwie (na całym lub przynajmniej na części jego terytorium, por. art. 19 konwencji). Ewentualny „wybór” Reguł międzynarodowych kontraktów UNIDROIT³² lub Zasad europejskiego prawa umów³³ (nazywanych Zasadami profesora O. Lando) albo też innych reguł obejmowanych mianem *legis mercatoriae*³⁴ wywoła jedynie skutki materialnoprawnego wskazania regulacji prawnej³⁵. Granice doniosłości prawnej tej regulacji wyznaczają przepisy bezwzględnie wiążące prawa, któremu dany stosunek zobowiązaniowy podlega. Zmiany w tym zakresie zapowiedziane zostały w projekcie rozporządzenia Rzym I (art. 3 ust. 2)³⁶.

Według art. 3 ust. 1 konwencji rzymskiej, wybór może być bądź wyraźny, bądź dorozumiany. Przepis ten wymaga, by w sposób pewny wynikał on z postanowień umowy lub z okoliczności sprawy. Postanowienie to miało na celu przeciwstawienie się dopuszczalności poszukiwania woli hipotetycznej i wiązania z nią skutków wyboru prawa. Taka tendencja dawniej była charakterystyczna dla niektórych państw (np. dla judykatury niemieckiej).

Przepis art. 3 ust. 1 (*in fine*) dopuszcza wybór prawa nie tylko dla całości, lecz również dla części umowy (*dépeçage*). Spodziewać się można wątpliwości, jak daleko sięga na podstawie przytoczonego przepisu swoboda stron: czy zamieszczoną w umowie klauzulę nakazującą stosowanie przepisów określonego państwa co do uprawnień z tytułu rękojmi za wady traktować jako klauzulę częściowego kolizyjnoprawnego wyboru prawa, czy

³² Tłumaczenie Reguł Unidroit na język polski autorstwa M. Jagielskiej i M. Szpunara zostało opublikowane w PPHZ 2000, T. 19/20, s. 304–359.

³³ Tłumaczenie na język polski części 1 i 2 J. Bełdowskiego i M.A. Zachariasiewicza zostało ogłoszone w KPP 2004, z. 3, s. 814–881, a tłumaczenie części 3 autorstwa J. Bełdowskiego i A. Kozioł – w KPP 2006, z. 3, s. 861–897.

³⁴ Na temat pojęcia nowej *legis mercatoriae* por. B. Fuchs: „*Lex mercatoria*” w *międzynarodowym obrocie handlowym*. Kraków 2000, s. 64 i nast.

³⁵ Por. J. Paździan: *Czy można wyłączyć umowę spod prawa*. „Państwo i Prawo” 2005, z. 10, s. 14 i 15.

³⁶ Przekład projektu na język polski M. Świerczyńskiego i P. Targosza został ogłoszony w KPP 2001, z. 1, s. 255–289 (wraz z tekstami angielskim, francuskim i niemieckim).

też jako materialnoprawne wskazanie regulacji prawnej. Rozstrzygnięcie tego rodzaju wątpliwości wymaga uwzględnienia okoliczności konkretnego przypadku. Stanowi zagadnienie z zakresu interpretacji umowy, o którą chodzi.

W konwencji w sposób wyraźny rozstrzygnięto kwestię dopuszczalności wyboru następczego i zmiany wyboru prawa (art. 3 ust. 2 zd. 1). Postanowiono też, że zmiana określenia prawa właściwego, dokonana po zawarciu umowy, nie narusza jej ważności ze względu na formę i nie narusza praw osób trzecich.

Postanowienia konwencji dostarczają argumentu na rzecz koncepcji traktującej wybór prawa jako czynność prawną prawa prywatnego międzynarodowego. Nakazują bowiem (w art. 3 ust. 4) do oceny istnienia i ważności porozumienia stron w przedmiocie wyboru prawa właściwego stosować odpowiednio art. 8, 9 i 11 konwencji.

W świetle art. 3 konwencji rzymskiej strony mogą wybrać prawo właściwe także dla zobowiązań dotyczących nieruchomości. Wejście w życie w Polsce konwencji rzymskiej wprowadzi do stanu prawnego obowiązującego w naszym kraju bardzo istotną zmianę. Oto bowiem przewidziane w art. 25 § 2 ustawy z 1965 r. wyłączenie dopuszczalności wyboru prawa dla zobowiązań dotyczących nieruchomości utraci z tą chwilą moc prawną. Wybór prawa dla zobowiązań dotyczących nieruchomości stanie się dopuszczalny.

12.

W razie braku wyboru prawa poszukiwania prawa właściwego dla zobowiązań umownych – według konwencji rzymskiej – dokonywać należy zgodnie ze wskazówkami zamieszczonymi w art. 4.

W myśl art. 4 ust. 1 (w braku wyboru prawa), umowa podlega prawu państwa, z którym jest najściślej związana. Jeżeli dająca się wydzielić część umowy (stosunku zobowiązaniowego) wykazuje związek z innym państwem, to można – w drodze wyjątku – do jej oceny zastosować prawo tego państwa (*dépeçage ex lege*). Dalsze postanowienia art. 4 ustanawiają wiele presumpcji: dla umowy, której przedmiotem jest prawo rzeczowe na nieruchomości lub prawo korzystania z nieruchomości, przewiduje się właściwość prawa państwa, w którym nieruchomość jest położona; dla umowy

o przewóz towarów właściwe jest prawo państwa, w którym przewoźnik w chwili zawarcia umowy ma główne przedsiębiorstwo, o ile w państwie tym znajduje się także miejsce załadunku lub wyładunku albo główne przedsiębiorstwo nadawcy; inne umowy (pomijając odrębnie uregulowane umowy konsumenckie i umowy o pracę) podlegają prawu państwa, w którym strona mająca spełnić świadczenie charakterystyczne ma w chwili zawarcia umowy miejsce zwykłego pobytu lub siedzibę (chodzi tu o siedzibę zarządu głównego); jeżeli jednak umowa została zawarta przez tę stronę w ramach działalności zawodowej, to właściwe jest prawo państwa, w którym znajduje się główne jej przedsiębiorstwo lub w którym – jeżeli według umowy świadczenie ma być spełnione przez przedsiębiorstwo inne niż główne – znajduje się to inne przedsiębiorstwo. Wymienionych presumpcji nie stosuje się, gdy z całokształtu okoliczności wynika, że umowa wykazuje ściślejsze związki z innym państwem (art. 4 ust. 5 konwencji).

Na podkreślenie zasługuje to, że w myśl art. 4 ust. 5 konwencji domniemanie na rzecz właściwości *legis rei sitae* w przypadku zobowiązań dotyczących nieruchomości może być wyłączone – ze względu na okoliczności konkretnego przypadku – na rzecz prawa innego państwa, jeżeli umowa pozostaje w ściślejszym związku z tym innym państwem niż z państwem, na którego terytorium położona jest nieruchomość. Do przełamania zasady właściwości *legis rei sitae* dla zobowiązań dotyczących nieruchomości może więc dojść nie tylko w wyniku wyboru prawa, lecz także – w braku wyboru prawa – pod naporem zasady właściwości prawa najściślej z danym stosunkiem związanego.

13.

Odrębnie uregulowane są w konwencji rzymskiej umowy konsumenckie (art. 5) oraz – o czym już była mowa – umowy o pracę (art. 6). W umowach konsumenckich dopuszczalny jest wprawdzie wybór prawa, ale nie może on prowadzić do pozbawienia konsumenta (w sytuacjach określonych w art. 5 ust. 2) ochrony, jaką zapewniają mu bezwzględnie obowiązujące przepisy państwa, w którym ma on miejsce zwykłego pobytu. Prawo miejsca zwykłego pobytu konsumenta jest też właściwe w braku wyboru prawa.

Prawo właściwe dla umowy³⁷ o pracę może być również określone w drodze wyboru prawa. Jednakże wybór prawa nie może prowadzić do pozbawienia pracownika ochrony, jaką zapewniają mu bezwzględnie obowiązujące przepisy prawa, które byłoby właściwe w braku wyboru prawa.

W braku wyboru prawa stosuje się:

a) prawo państwa, w którym pracownik (wykonuje umowę) wykonuje zazwyczaj pracę, jeśli nawet został on przejściowo wysłany do innego państwa, albo

b) prawo państwa, w którym znajduje się przedsiębiorstwo zatrudniające pracownika, jeżeli nie wykonuje on pracy zazwyczaj w jednym i tym samym państwie, chyba że z całokształtu okoliczności wynika, iż umowa o pracę (stosunek pracy) wykazuje ściślejsze związki z innym państwem; w tym wypadku stosuje się prawo tego innego państwa.

Jak już była o tym mowa, wejście w życie konwencji rzymskiej pozbawi mocy prawnej krajowe przepisy kolizyjne określające prawo właściwe dla stosunków pracy.

14.

Zakresem zastosowania statutu kontraktowego należy objąć zarówno samą umowę obligacyjną, jak i wynikły z niej stosunek zobowiązaniowy. Wskazówek bardziej szczegółowych co do zakresu zastosowania statutu kontraktowego udziela art. 10 konwencji rzymskiej.

Według oddzielnych reguł ustalać natomiast należy statut personalny stron umownego stosunku zobowiązaniowego. W konwencji znalazło się jedynie postanowienie szczególne dotyczące zdolności stron. W myśl art. 11, jeżeli umowę zawarły osoby znajdujące się w tym samym państwie, to osoba fizyczna, która byłaby zdolna według prawa tego państwa, nie może powoływać się na swą niezdolność wynikającą z prawa innego państwa, chyba że w chwili zawarcia umowy druga strona o braku zdolności wiedziała lub o tym nie wiedziała z powodu niedbalstwa.

³⁷ Więcej na temat art. 6 konwencji A. Kozakiewicz: *Stosunki pracy w konwencji rzymskiej o prawie właściwym dla zobowiązań umownych*. KPP 2004, z. 4, s. 1029 i nast.

W konwencji znalazło się kolizyjnoprawne unormowanie formy czynności prawnej (art. 9)³⁸, przelewu wierzytelności (art. 12)³⁹ i ustawowej subrogacji (art. 13).

15.

Konwencja wyłącza w zakresie zobowiązań umownych odesłanie (art. 15). Reguluje też doniosłość klauzuli porządku publicznego zaznaczając, że zastosowanie prawa właściwego może być wyłączone tylko wtedy, gdy zastosowanie to byłoby wyraźnie sprzeczne z porządkiem publicznym prawa sądu.

16.

Na oddzielną wzmiankę zasługuje wejście w życie wspomnianych na wstępie obu protokołów (pierwszego i drugiego). Przyznają one Europejskiemu Trybunałowi Sprawiedliwości kompetencję, która z mocy aktów prawa wspólnotowego mu nie przysługuje. Ani konwencja rzymska, ani konwencje akcesyjne nie są bowiem objęte art. 234 w związku z art. 68 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską.

Protokół pierwszy przyznaje Europejskiemu Trybunałowi Sprawiedliwości kompetencję do wykładni konwencji rzymskiej (a także konwencji

³⁸ Por. J. Górecki: *Prawo właściwe dla formy umów obligacyjnych w świetle konwencji rzymskiej z 1980 r. o prawie właściwym dla zobowiązań umownych*. „Rejent” 2007, nr 1, s. 28 i nast.; J. P a z d a n: *Forma czynności prawnej w prawie prywatnym międzynarodowym*. W: „Zeszyty Prawnicze Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego”. 5.2. Warszawa 2005, s. 72 i nast.

³⁹ Por. W. K u r o w s k i: *Przelew wierzytelności w prawie prywatnym międzynarodowym*. Kraków 2005, s. 42 i nast.; M. P a z d a n: *Zagadnienia kolizyjnoprawne przelewu wierzytelności*. W: *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*. Red. A. Nowicka. Poznań 2005, s. 890 i nast.

akcesyjnych i samego protokołu) na wniosek właściwych sądów państw członkowskich w trybie tzw. orzeczenia wstępnego lub na wniosek właściwych organów państw członkowskich, w razie rozbieżnej wykładni i stosowania konwencji w orzecznictwie sądów danego państwa i ETS lub sądów kilku państw członkowskich. W pierwszym przypadku z wnioskiem mogą wystąpić najwyższe organy sądownicze oraz sądy orzekające jako odwoławcze w poszczególnych państwach. W drugim przypadku właściwymi organami są prokuratorzy generalni lub inne organy wskazane przez poszczególne państwa.

Wykładnia dokonana przez ETS nie ma wpływu na wyroki, z powodu których skierowany został wniosek o wykładnię (art. 3 ust. 2 protokołu).

Protokół drugi ogranicza się wyłącznie do potwierdzenia kompetencji ETS, przysługującej mu z mocy protokołu pierwszego w zakresie wykładni konwencji rzymskiej. Potrzeba przyjęcia protokołu drugiego wiązała się z faktem, iż przyznanie ETS (sądowi wspólnotowemu) kompetencji w zakresie wykładni konwencji rzymskiej, niebędącej instrumentem prawa wspólnotowego, wymagało zgody wszystkich państw członkowskich UE. Taka zgoda została osiągnięta dopiero w chwili ratyfikowania przez wszystkie państwa członkowskie protokołu pierwszego (ratyfikacji równoległej z ratyfikacją samej konwencji rzymskiej). Chodziło więc o przyznanie – dzięki protokołowi drugiemu – omawianej kompetencji jeszcze przed wejściem w życie konwencji rzymskiej w stosunku do wszystkich państw członkowskich. Ratyfikacja protokołu drugiego może poprzedzać ratyfikację konwencji rzymskiej (lub ratyfikację przystąpienia do niej).

Po wejściu w życie w Polsce obu protokołów właściwe organy mogą zwracać się do ETS z wnioskami o wykładnię konwencji rzymskiej (i innych aktów objętych omawianą kompetencją). Organami tymi są: Sąd Najwyższy, Naczelny Sąd Administracyjny, sądy odwoławcze oraz Prokurator Generalny RP.